

P. Tomasz Liszewski
P. Krzysztof Matuszewski

ÚVOD

ZPOVĚDNÍK A PŘÍPADY SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ

Drama sexuálního zneužívání začalo právem překračovat hranice tabu. Ačkoli vědomí závažnosti tohoto dramatu ve společnosti i církvi nabývá na intenzitě, mnozí lidé o něm bohužel stále nechtějí slyšet a zavírají oči nad rozsahem tohoto bezpráví. Toto téma se také stále častěji vynořuje v souvislosti se svátostí smíření, která je výjimečným prostorem, kde se Boží milosrdenství setkává s utrpením člověka.

Když zranění lidé přistupují ke svátosti smíření, a to nejen ve zpovědnici, ale například i při duchovních obnovách, mluví o svých zraněních s velkými nesnázemi. Často se pro to rozhodnou teprve až po několika letech od svých traumatických zkušeností, až v sobě najdou sílu se s nimi nějak vypořádat. Setkání s takovým člověkem je pro zpovědníka každopádně obrovskou výzvou – měl by respektovat jeho bolest, podpořit

Fundacja Świętego
JÓZEFA | Konferencji
Episkopatu
Polski

ho na cestě k uzdravení a rozhodně nijak neprohlubovat jeho utrpení.

Ke zpovědi přicházejí ale i lidé, kteří mohou mít povědomí o zneužívání jiných osob nebo někoho v tomto směru podezřívají – kající bývají velmi různí. Také těmto lidem je třeba poskytnout kompetentní pomoc v tom, že se věci vyjasní, dotyční jsou vedeni k tomu, aby pochopili, co se vlastně stalo, případně co se děje a jaké to může mít následky. A konečně – zpovědník se ve zpovědnici může setkat i s pachatelem sexuálního násilí; k tomu však dochází málokdy.

Tato příručka nabízí zpovědníkům pomoc především v situacích, jimž odpovídají i tři části vlastního textu: 1) když byl penitent zneužíván; 2) když penitent nebyl obětí zneužívání, ale šlo o někoho z jeho okolí; 3) když je sám penitent pachatelem sexuálního zneužívání.

Lidé přistupující ke svátosti smíření i jejich příběhy jsou vždy v něčem jedinečné (vzhledem k osobní zkušenosti) a každá zpověď je neopakovatelným setkáním kněze a kajícího. Přesto zde existují i jisté paralely a obecná pravidla, související s různými očekáváními a vhodnou podporou na lidské i duchovní rovině, jež se

vzájemně prolínají. U každého ze tří uvedených případů tedy přiblížíme očekávání kajícího, ale i zásady, jimiž by se měl řídit zpovědník ve svém přístupu k němu a v komunikaci s ním, aby slavení svátosti přineslo co největší užitek. Při zpovědi dochází k uzdravení především díky Boží milosti; pokud jde o lidské přispění, nejedná se jen o rady zprostředkovatele svátosti, ale také o jeho osobní přístup. Není tedy důležité jen to, co zpovědník řekne, ale také to, co neřekne, jak vyznívají jeho slova, jak se chová a co sděluje na neverbální úrovni.

V první a třetí části této příručky bude řeč o úloze zpovědníka v případě, kdy se ukáže, že pachatelem sexuálního zneužívání je kněz či jiná duchovní osoba. Je třeba mít na paměti, že tehdy se člověku následky prožitého příkoří obvykle promítají i do vztahu k Bohu a ke společenství církve.

Třebaže tato příručka nabízí jakýsi směr, nemá ambici sloužit jako průvodce pro pravidelné duchovní doprovázení ani pro častou svátost smíření, natož jako souhrn terapeutických nabídek. Týká se jen duchovního rozměru traumatu nebo psychického zranění a toho, jak k nim

přístupovat z pastoračního hlediska. Uvedené psychologické aspekty chtějí zpovědníkům přiblížit situaci trpícího penitenta, nikoli je vybízet k psychoterapeutické aktivitě, která v souvislosti se zpovědní praxí není namístě.

1.
PENITENT– OSOBA ZRANĚNÁ SEXUÁLNÍM
ZNEUŽITÍM

Naděje

*neboli v co doufá a co očekává člověk zraněný
sexuálním zneužitím, když přichází ke zpovědi?*

Naděje je nesmírně důležitý a podpůrný faktor pro kohokoli, kdo se ocitne v náročné zdravotní nebo emoční situaci. Posilování naděje trpících je důležitou součástí procesu uzdravení, přičemž duchovní rovina, která je vlastní svátosti smíření, nebo prostě perspektiva víry, může hrát v tomto procesu klíčovou roli.

Diskrétnost

Pro každého, kdo se stal obětí sexuálního násilí, bývá velmi náročné sdílet své zkušenosti a jejich následky s někým druhým. Souvisí to s pocity hanby, s ostychem při odhalování intimních záležitostí a mnohdy i s tím, že obecně není snadné

mluvit o sexualitě. A protože je zpovědnice jedno z mála míst, která zajišťují diskrétnost, stává se často prvním místem, kde se zneužívaná osoba svěří se svými traumaty. Pro penitenta je zpovědní tajemství ochranou před důsledky odhalení zločinu sexuálního násilí, které vnímá jako reálné nebezpečí.

Oběti zneužití často pocítují strach: z případné pomsty pachatele, z hrozby soudního procesu, ze stigmatizace v očích lidí, ze zpochybňování své věrohodnosti nebo z odmítnutí okolí – včetně nejbližších. Mohou-li se zranění lidé se vším svěřit knězi v rámci zpovědi, vidí to jako řešení bezpečnější a méně náročné, jakkoli to vyžaduje velké sebezapření. Mohou tak ze sebe setřást celou tu tíhu, aniž by byli vzápětí konfrontováni s reakcí společnosti, s nepochopením okolí atd.

Naslouchat a mít pochopení pro jeho bolest, utrpení a bezradnost

Penitent očekává, že si jeho příběh někdo vyslechne, aniž by se ho snažil bagatelizovat, zpochybňovat a znevažovat. Lidé zranění pohlavním zneužitím se obvykle cítí osamělí: nemají komu

říct, co se jim stalo, a dát průchod souvisejícím emocím. Pocit osamocení prohlubuje i to, že vlastně ani moc nedoufají, že by se jim mohlo dostat nějaké pomoci. Prostorem, kde by mohli najít podporu, je prostředí věřících lidí: to se týká dokonce i těch, kteří jinak nábožensky příliš aktivní nejsou. Když oběti svěří svou zkušenost sexuálního násilí zpovědníkovi, podstupují toto riziko s nadějí, že jejich bolest se zmírní, bude-li vyslovena v bezpečném prostředí, a oni se tak zbaví trýznivého pocitu hořkosti a zklamání. Jestliže však zpovědník reaguje s chladnou lhostejností či antipatií, případně dává najevo, že prostě nemá čas, zmaří tím nejspíš penitentův pokus o uzdravení. Nelze zapomínat, že lidé se zkušeností zneužívání bývají velmi citliví i na různé neverbální signály.

Odnětí pocitu viny

Oběti sexuálního násilí často prožívají falešné pocity viny. Někdy dojde k tomu, že jim je naočkuje sám pachatel, ale svůj podíl na tom má i veřejné mínění. Postižené osoby slychají, že určitě pachatele provokovaly (např. oblečením,

chováním nebo gesty), že nedaly jasně najevo svůj nesouhlas a že si tak koledovaly o potrestání. V některých případech mohly při napadení zakoušet i jistou míru sexuální rozkoše, což ještě posiluje jejich ambivalentní a nejednoznačný pohled na prožitou událost.

U osob opakovaně vystavovaných sexuálnímu násilí nebo majících blízký vztah k pachateli bývají pocity viny velice intenzivní. Neschopnost stanovit si hranice, přerušit ničivý vztah či oznámit utrpěné příkoří jen utvrzují oběti v přesvědčení, že se dopustily pochybení, za něž nesou zasloužené následky. Své pocity viny vnímají jako špínu, poskvrněnost, toxicitu apod. Pocity viny u lidí potýkajících se s důsledky zneužívání bývají tak intenzivní, že jsou přesvědčeni, že ani nemohou dostat rozhrěšení. Nenacházejí přesvědčivé důvody, proč by je měl mít někdo rád nebo proč by se jim mělo dostat aspoň obyčejného lidského přijetí.

Smíření s Bohem

V souvislosti se sexuálním násilím se otázky víry prvoplánově neobjevují, snad jen v případě, že zneužívaná osoba je aktivně věřící, často

přemýšlí o Bohu, praktikuje svou víru a osobní modlitbu, má zkušenost s posvátnem a víra je přítomná i v prostředí, kde tráví svůj každodenní život. U takových lidí se často objevují tři okruhy otázek:

- „Kde byl Bůh?“; „Proč to dopustil?; „Proč tomu nezabránil?“ atp. Otázky tohoto typu jsou zaměřené na nepřítomnost Boha, zpochybňují jeho všemohoucnost a lásku.
- „Za co mě Bůh potrestal?“ – podobné otázky jsou zaměřené na vlastní pocity viny a interpretují násilí na sobě jako zasloužený trest, pro který zneužitá osoba hledá důvod. Snaží se tím obhájit obraz dobrého Boha, který nosí ve svém nitru.
- „Jak mě asi bude Bůh soudit, když mám v sobě takovou nenávisť k člověku, který mi ublížil...?“ Podobné otázky vyjadřují starost a obavu z Boží spravedlnosti, zejména pokud dotyčný nedokáže odpustit, což se mu v dané chvíli jeví jako něco naprosto nemožného.

V uvedených případech cesta k usmíření a uzdravení vztahu s Bohem spočívá v tom, že je třeba předefinovat pohled na to, jaký je Bůh a jakým způsobem je přítomný v životě člověka.

K tomu však nemusí stačit osobní modlitba ani duchovní četba, případně dnes tak oblíbené internetové přednášky všelijakých kazatelů; velkou pomocí naopak může být rozhovor s moudrým věřícím člověkem. Počátkem této cesty se může stát právě svátost smíření.

A co když je pachatelem kněz či jiná duchovní osoba?

Očekávání osoby sexuálně zneužitá duchovním odpovídají většině uvedených poznatků, ale je třeba vzít v úvahu tento kontext. Oběť si pak může do zpovědníka promítat vlastnosti toho, kdo se na ní dopustil násilí (např. nedotknutelnost, přináležitost k těm, kdo jsou silnější a vlivnější, rádoby náboženské interpretace sexuálního zneužívání atd.). Zároveň si do něj může promítat obraz „dobrého kněze“ (např. otcovský rozměr, schopnost naslouchat, dobře poradit atd.).

Rozpor v očekáváních dotyčného bývá pro zpovědníka velkou výzvou. Mnohdy se projevuje tím, že penitent vysílá rozporuplné signály nejen ve svých výpovědích, nýbrž i ve svých reakcích: oběť násilí zaujímá na jednu stranu ostražitý odstup, na druhou stranu tíhne k postoji odda-

né důvěry. Jistota diskrétnosti, která je zpovědi vlastní, může být u penitenta spojena s obavou, že bude muset i nadále uchovávat celou záležitost v tajnosti. Nabyt sice ujištění, že aspoň někdo o tom teď ví, ale stejně s tím nemůže dál nic dělat. Frustrované citové potřeby takto postižených je motivují k tomu, aby hledali naslouchající ucho, pochopení a upokojení. U některých jedinců se tyto potřeby naplňují ve vztahu k Bohu, prostřednictvím modlitby; naopak jiní už nejsou schopni praktikovat náboženské úkony, protože je mají spojené s prožitým utrpením a jeho původcem.

Může se stát, že pachatel je dokonce duchovním rádcem nebo zpovědníkem osoby, vůči níž se dopustil či dopouští sexuálního násilí. Problémem je v takovém případě nejen narušení intimity dotyčného, ale také narušení vztahu zraněného člověka s Bohem. Oběť násilí má pak pocit, že pachatel o něm ví úplně všechno a že ho tím naprosto ovládá. Jít ke zpovědi k jinému knězi vyžaduje od oběti o to větší odvalu a bývá výrazem zoufalé touhy toxický vztah ukončit. Je to pokus hledat novou perspektivu víry, dát svému životu nový smysl.

OBSAH

Předmluva	
Nalomenou třtinu nedolomíš.....	5
Úvod	9

1.

PENITENT – OSOBA ZRANĚNÁ SEXUÁLNÍM ZNEUŽITÍM

Naděje.....	13
<i>Diskrétnost</i>	13
<i>Naslouchat a mít pochopení pro jeho bolest, utrpení a bezradnost</i>	14
<i>Odnětí pocitu viny</i>	15
<i>Smiření s Bohem</i>	16
A co když je pachatelem kněz či jiná duchovní osoba?	18
Jak může zpovědník pomoci?.....	20
<i>Být jako milosrdný Otec</i>	20
<i>Křivdu nazvat křivdou</i>	21
<i>„Rozhodně to není tvoje vina!“</i>	23
<i>Pozvání k procesu uzdravení</i>	24
<i>Zpovědní tajemství</i>	28
A je-li pachatelem duchovní?	34

2.

PENITENT, KTERÝ VÍ O ZNEUŽÍVÁNÍ NĚKOGO VE SVĚM OKOLÍ NEBO JE TUŠÍ

Podpora a rozhřešení.....	37
Jak může zpovědník pomoci?.....	42
<i>Duchovní podpora</i>	42
<i>Emocionální podpora</i>	42
<i>Podpora poskytnutím informací</i>	44
<i>Rozhřešení</i>	46

3.

PENITENT – PACHATEL SEXUÁLNÍHO NÁSILÍ

Úleva a milosrdenství	49
A co když je pachatelem duchovní?.....	52
Jak může zpovědník pomoci?.....	54
<i>Přehnaná přísnost</i>	56
<i>Shovívavost vůči penitentovi</i>	57
<i>Milosrdná tvář Otce</i>	57
<i>Důležité informace pro morální posouzení činu</i>	59
<i>Otázka sollicitace a rozhřešení spolupachatele v hříchu proti šestému přikázání</i>	60
Příloha 1	
Normy civilního a kanonického práva.....	69
Příloha 2	
Sexuální zneužívání v českém právu	79